

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE TÜRKÇÜLÜK YANSIMALARI: MEHMET TEVFİK (BİLGE) BEY'İN “MANASTIR VİLAYETİNİN TARİHÇESİ” ADLI ESERİ

Galip ÇAĞ*

Özet

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında yıkımını engellemek için birçok yol denenmiş, bu yollar içeriklerine göre bir fikir hareketi olarak adlandırılmıştır. Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük bu akımlardan bir kaçıdır. Temelinde bütünlüğü korumak olan bu akımlar sadece devlet ricali tarafından değil aydınların sunduğu fikri alt yapılar ile de desteklenmiştir. Dolayısıyla bu dönemde kaleme alınan bir çok eserde hâkim olan düşünsel etki göze çarpmıştır. *Manastırlı Mehmet Tevfik Bey*'in eseri *Manastır Vilayetinin Tarihçesi* bu eserlerden sadece bir tanesidir. Yazarın Mustafa Kemal Atatürk'ün Manastır Askeri İdadisi'nde tarih öğretmeni de olması, hem onun tarih bilincinin oluşmasındaki etkisi hem de eserin muhtevasının o dönemde ortaya çıkan Türkçülük akımının etkisini yansıtır muhtevası incelenmeye değer bir noktadır.

Anahtar Kelimeler: *Manastır, Balkanlar, Türkçülük, Türkler, Osmanlı Devleti*

Summary

Tried many ways to prevent the destruction of the Ottoman Empire in Its last century. According to the contents of these ways is called the movement of an idea. Ottomanism, Islamism, and Turkism a few of these trends. On the basis of these movements is to preserve the integrity of Ottoman, not only by state dignitaries,also with by intellectuals presented the idea supported by sub-structures. So many works of this period, which was written became prominent in the dominant intellectual influence. *Manastır Vilayetinin Tarihçesi* which is written by *Mehmet Tevfik Bey*, only one of these works. The author is history teacher Of Mustafa Kemal Atatürk in the *Manastır Military High Scholl* and its effect on the formation of historical consciousness as well

* Yrd. Doç. Dr., Karatekin Üniversitesi Uluslararası İlişkileri Bölümü. Çankırı.

as the contents of the work occurring during that period reflect the impact of the current content of Turkism is a point worthy of study.

Key words: *Monastir, Balkans, Turkism, Turks, Ottoman States.*

Giriş

Osmanlı Devleti'nin henüz dönemlendirme noktasında üzerinde tam mutabakat sağlanamayan ama son iki yüzyıllık dönemi içerisinde net bir şekilde gözlemlenebilen duraklama/gerileme/çöküş evresi ve buna bağlı ortaya çıkan olumsuz gelişmeler devleti bir takım kurtuluş çareleri aramaya zorlamıştır. Genel manada ülkeyi / halkı bir arada tutma gayesi ile ortaya konan çözüm önerileri öncelikle soyut bir fikri alt yapı ve teorik ön planlama aşaması ile geliştirilmiş, ardından çoğunlukla bugünün aydınına karşılık gelen fikir insanlarının eserleri yolu ile de somutlaştırılmıştır. Çok sonraları *Osmanlı Devleti'ni kurtarmak için ortaya atılan fikir akımları* olarak tarif edilen bu öneriler genelin zihninde tam manası ile makes bulamadığından ve de doğru bir mecraya oturtulmadığından sonuçsuz kalmış ancak yine de özellikle *Baticılık* ve *Türkçülük* gibi fikirler aldıkları yeni şekilleri ile İstiklal Savaşı akabinde yeni kurulan devletin inşasında kurucu prensipler olarak ana hareket noktalarından olmuşlardır.

Bu çalışma bilhassa Balkan Savaşları sonrasında iyice belirginleşen, sınırları ve amaçları açısından farklı çıkış noktalarına sahip olan ve ciddi bir fikri alt yapı ile geliştirilen Türkçülük / Turancılık fikrinin; Mustafa Kemal Atatürk'ün de tarih öğretmenliğini yapan *Kolağası Mehmet Tevfik Bey* tarafından kaleme alınan *Manastır Vilayeti'nin Tarihçesi* adlı eserdeki yansımalarını incelemektedir. Bu manada eserin devletin Balkanlardaki gerileme ve çöküş devresinde ortaya attığımız tez bağlamında Türkçülük nokta-i nazarından Balkan coğrafyasındaki Türk varlığı ile ilgili tespitleri ve iddiaları belirlenirken, ard alanında tarih yazımında sürekli olarak karşılaşılan ideolojik "*katkı*"lar bu örnek yoluyla somut olarak ortaya konmaya çalışılacaktır.

Metot ve plan

Bu çalışma temelde başlıkta da belirtilen eserin metin kritiği ve tespitler sonrasında eleştirel bir gözle yorumlanmasıdır. Dolayısıyla sıklıkla esere yapılacak atıflar, oluşturulacak metnin ana kaynağını teşkil edecektir. Ancak

II. Meşrutiyet Döneminde Türkçülük Yansımaları

aşağıda ifade edilecek olan planlama evresinin bilhassa ilk basamağında ikincil kaynakların yardımına da başvurulacaktır.

Çalışma 3 ana başlıktan oluşmaktadır:

- 1- Tanımlama
- 2- Tespit
- 3- Sonuç

Tanımlama aşamasında çalışmanın üç ana unsuru somutlaştırılacaktır: *Türkçülük, Manastırlı Mehmet Tevfik Bey ve Manastır Vilayeti'nin Tarihçesi* adlı eser. Bu, konunun anlaşılabilirliğine katkı yapacağı gibi çalışmanın ana amacı dışında bir tanımlama / somutlaştırma desteği de sağlayacaktır.

Tespit aşamasında bu makalenin asıl amacı ortaya konacaktır. Ana kaynağı teşkil eden eser mercek altına alınarak özellikle Türkçü fikirlerin etkisi ile ortaya konan ama temelde bilimsel anlayışın dışında kalan, bir başka tabirle *iddia* olarak kabul edilebilecek hissi ve kaynaktan yoksun veriler sunulacaktır.

Sonuç, çalışmanın nihai olarak hükmünü ortaya koyacak ve bu eserin hem ilmi değer noktasında hem de fikri mahiyet bağlamında duruş ve kıymeti ile ilgili fikrini beyan edecektir.

Manastırlı Mehmet Tevfik (Bilge) Bey ve Eseri

Mustafa Kemal'in Selanik'ten Manastır'a gelişi hakkında çok fazla bilgi mevcut değildir. Sadece 1896 yılının Mart ayının ortalarına kadar Selanik'te kaldığı sonrasında ise Manastır'a gittiği kayıtlarda mevcuttur. Manastır'da askeri idadiye başladığı tarih olarak 13 Mart 1896 bilinirken, bu tarihin aynı zamanda genç Mustafa Kemal'in fikri gelişiminin de miladı olduğu sonraları anlaşılacaktır.

Mustafa Kemal'in ileriki yıllarda zihin dünyasında çok önemli bir yer tutacak olan Mehmet Tevfik (Bilge)'nin tarihi bir figür olarak ortaya çıkışı da bu tarihlerdir. Kolağası rütbesiyle Manastır Askeri İdadisi'nde tarih öğretmenliği yapan M. Tevfik Bey bir *Osmanlı Tarihi*¹ kaleme alacak kadar da engin tarih bilgisine sahiptir. Mustafa Kemal ile sınıf arkadaşı da olan *Ali Fuat Cebesoy* öğretmeni Tevfik Bey ile ilgili şu ifadeleri kullanır:

“...değerli ve milliyetçi bir Türk subayıydı. Türk tarihini iyi biliyor ve öğrencilerine tarih zevkini veriyordu. Atatürk, Türk tarihini bütün genişliği ve

¹ Mehmet Tevfik (Bilge), *Osmanlı Tarihi*, Mektebi Harbiye Matbaası, İstanbul, 1330.

derinliğı ile kavramış bulunan hocasından daima saygı ile söz etmiştir. Bir gün bana: 'Mehmet Tevfik Bey'e minnet borcum vardır; bana yeni bir ufuk açtı' demiştir."²

Hakkında çok fazla bilgi olmamakla birlikte 1864 Manastır doğumlu olduğu kaydedilmektedir. 1883'te İstanbul'da *Topçu Harb Okulu*'ndan mezun olmuştur. 1887'de *Manastır Askeri İdadisi*'ne tarih öğretmeni olarak atanır ve burada uzunca bir süre görev yapar³.

M. Tevfik Bey'in ismi Mustafa Kemal mezun olduğu 1899'dan sonra da unutulmaz. Zira önce 1909'da *Manastır Vilayetin'in Tarihçesi* adlı eserini akabinde de kendi ifadesi ile *o günün lisanının el verdiği ölçülerde, sade bir Osmanlı Tarihi*⁴ kaleme alır⁵. Yıl, Balkan Savaşları'nın hemen arifesi, 1911'dir. Mehmet Tevfik Bey ne yazık ki her iki eserin de girişinde ya da ilerleyen safhalarında kendisi ile ilgili bir bilgiye yer vermemiştir. Bu iki eser dışında *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sefahat-i Siyasiyesi, İnkıraz ve İstiklal Muharebesi* (İstanbul Harb Okulu Basımevi, 1924), *Cihan Tarihinde Türkler Ve Meziyetleri* (İstanbul Amedi Basımevi, 1928) gibi eserleri de mevcuttur⁶.

Mehmet Bey ile hemen aynı tarihlerde yaşamış olan Fatihli Mehmet Tevfik Paşa ile de karıştırılır. Babinger bu karışıklıktan bahsederken bu zatın da liseler için bir Osmanlı tarihi kitabı yazdığından bahseder. Ancak bu eserin basım tarihi olarak 1328'i verir⁷. Mehmet Tevfik Bilge'ye atfedilen eserin basım tarihi ise kapağında açıkça 1330 olarak görülmektedir.

Mehmet Tevfik'in tarihçiliğı 1932'de düzenlenen I. Türk Tarih Kongresi'ne davet edilmesi ile iyice ön plana çıkmıştır. Ayrıca 1945'te vefat ettiğinde Türk Tarih Kurumu üyesidir.

Mehmet Tevfik'in bu çalışmaya konu olan eseri *Manastır Vilayetin'in Tarihçesi*⁸ her ne kadar ismi geçen şehre ait bir monografik eser ise de özellikle ilk bölümlerinde Türklerin Balkanlara ulaşmaları ve bu yoldaki serencamları,

² Ali Fuat Cebesoy, 2000: 18.

³ Bayrak, 2002: 102.

⁴ M. Tevfik, 1330: 2.

⁵ Bahsi geçen bu eserin Toronto Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüshasında yazar olarak Mehmet Tevfik ismi göze çarparken, iç kapağa daha sonra düşülen bir notta Bilge soyadı da eklenmiştir.

⁶ Bayrak, 2002: 102.

⁷ Babinger, 2000: 433-434.

⁸ Eser, Prof. Dr. Haluk Selvi ile birlikte tarafımızdan yakın zamanda Latinize edilerek günümüz Türkçesine aktarılmıştır, bkz. Haluk Selvi, Galip Çağ, Geçmişten Günümüze Manastır Şehri, Sakarya 2011.

II. Meşrutiyet Döneminde Türkçülük Yansımaları

kullandığı ifadeler ve üslup noktasında incelenmeye muhtaçtır. Eserle ilgili olarak söylenebilecek ilk şey hamiyet hisleriyle kaleme alındığıdır. Bunun en önemli göstergesi henüz giriş kısmında eserin “*Osmanlı Devletinin Büyük padişahı V. Mehmet Reşat Han Hazretleri*”ne ithaf edilmesidir. Ayrıca arz-ı meram kısmında “...*Manastır'ın Tarihçesi namıyla isimlendirilen bu eserin gelirlerinin yarısı fakara çocukların kitap parasına hasr edilmek üzere vatan ve millete en ufak, en naçiz bir armağan olarak ithaf edilmiş olmasına...*” şeklindeki ifade ile gelirden de vazgeçilmesi bunun diğer bir tezahürüdür.

1327 / 1909 yılında basılan eser yazarın ifadesi ile çoktan beridir icra eylediği derslerin bir nevi terkibidir. Hicretten 5500 sene evveline kadar giden başlangıcı, V. Mehmet Reşat'ın Manastır'a teşrifine kadar sürer. Türklerin varlığı, Balkanlara ulaşmaları, Balkan uluslarının kökenleri ve Osmanlı döneminde Manastır şehrinin fiziki özellikleri eserin muhtevasını oluşturur. 102 numaralı sayfadan oluşan eserin ulaşılabilen nüshalarında yazarın olduğunu ifade ettiği haritalara rastlanamamıştır.

Türkçülük ya da Turancılık

Türkçülük yâda Turancılık kavramı Avrupa'da Fransız İhtilali sonrasında somutlaşan, kavramsallaşan veya tanımlanacak düzeyde sınırları belirlenen nasyonalizm yani milliyetçiliğin Osmanlı topraklarında şekillenen halidir. Yüzyıllar boyunca bu kavramın belirlediği ölçütlere yabancı yaşayan, kök birliğinden öte inanç birliği üzerinden bütünlüğü tesis eden bir idarenin Türkçülüğü bir birlik sebebi haline getirmesi şüphesiz ki kolay olmamıştır. Osmanlıcılık gibi bir sınır veya İslamcılık gibi bir inanç unsuruna sahip olmaması öncelikle bu fikre dayanak olacak bir birikimin oluşturulmasını bir başka ifade ile alt yapının hazırlanmasını kaçınılmaz kılmıştır.

Bahsi geçen alt yapının hazırlanması kolay olmamıştır elbette. Tanzimat'ın ilanı ile çözülmesi beklenen problemlere eklenen eşitlik, evrensel hukuk, kanun üstünlüğü gibi kavramlar devleti belki de hiç istemeden kendisine esir edecek ve bu kavramların içselleştirilmesine yönelik her hamle devlete yeni sorumluluklar yükleyecektir. Hele hele bu dönüşüm sürecinde içeride yaşanan sancılı hareketlilik ve eş zamanlı olarak vukua gelen harici başarısızlıklar ardı ardına gelince sıkıntılı durum iyice belirginleşmiştir.

19. yüzyılın sonlarında özellikle 93 Harbi'nin kaybı ile ortaya çıkan Rusya'da yaşayan Türkler sorunu ve devamında kaçınılmaz olarak gerçekleşen

göç Osmanlı sınırları dışında kalan Türklere olan ilgiyi arttırdı. Necip Asım Bey'in *Leon Cahun'un Asya Tarihine Giriş: Türkler ve Moğollar* adlı eserini Türkçe'ye kazandırması⁹ bir anlamda turan kavramını da literatürümüze soktu.

Bu tarihten sonra Türklük artık Osmanlı sınırları içerisinde de dillendirilmeye başlandı. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile oluşan özgür ortamda Rusya'da baskı altında kalan *Yusuf Akçura*, *Zeki Velidi*, *Sadri Maksudi* ve *Ahmet Ağaoğlu* gibi bilim adamı ve düşünürlerin Osmanlı idaresine sığınmaları ile Türkçülük fikri için daha evvel ifade ettiğimiz alt yapı hazırlanmış oldu. Zaten Mehmet Tevfik'in eserinin de 1327 hicri, 1909 miladi yılında kaleme alınması bu ortamdaki etkilenmesini kaçınılmaz kılmıştır.

Manastır Vilayetinin Tarihçesi

Mehmet Tevfik eserini 2 parça olarak planlamıştır. İlk kısımda genel bir insanlık tarihi sunmuş, ikinci kısımda ise şehrin tarihini kaleme almıştır. Eserin daha bu ilk kısmında hatta ilk cümlede oldukça iddialı bir giriş yapar:

*“Bugün Manastır havalisinde ve bütün Avrupa kıtasında yerleşmiş olan milletlerin ve kavimlerin hepsi medeniyetin ve insanlığın doğduğu yer olan Asya kıtasından gelmişlerdir.”*¹⁰

Bugün dahi insan ırklarının kökeni, medeniyetin merkezi gibi konular net bir şekilde açığa kavuşmamıştır. Bazılarına göre orta doğu, bazılarına göre Afrika bazılarına göre ise Asya'dır bahsi geçen yer. Ancak Mehmet Tevfik herhangi bir kaynaktan bahsetme gereği duymadan Türklerin anavatanının aslında tüm medeniyetlerin doğuş yeri olduğunu belirtir. Hatta bir miktar ileri giderek Cermen kavimlerinin de buradan geldiğini oldukça net bir şekilde ifade eder:

*“Bunların arkalarından Cermen kavimleri dahi Asya kıtasındaki mesken ve yurtlarını aynı şekilde terk ederek Selt ve Keltlerin yollarını takip ile önce Doğu Avrupa'ya ve sonra ziraata uygun araziye elde etmek için Orta Avrupa'ya gelip daha önce yerleşmiş olan Kelt, Selt kavimlerinin doğu tarafında yani İsveç, Norveç denilen İskandinavya, Danimarka, Almanya, Prusya ve Avusturya taraflarına yayılıp Vistol ve Ren nehirleri arasındaki memleketlerde yerleşmişlerdir. İşte Cermen kavminin de göçleri asırlarca sürmüştür.”*¹¹

⁹ Orkun, 1944: 52

¹⁰ Mehmet Tevfik, 1327: 5.

¹¹ Mehmet Tevfik, 1327: 6.

II. Meşrutiyet Döneminde Türkçülük Yansımaları

Mehmet Tevfik, Osmanlı Devleti'nin bölgeye hâkim olmasından evvel Balkanlarda Türk varlığının köklerini çok daha eskilere götürmeye kararlıdır. Zira bu, önceki bölümlerde vurguladığı medeniyetin Asya'dan doğduğu tezini de destekler bir nokta olacaktır. Yazar'a göre İskitler / Sakalar kesinlikle Türktür ve Oğuz Han soyundandır. Bugün artık gerçekleşen birçok arkeolojik kazı, elde edilen veriler ve saha çalışmaları İskitlerin Türklerin en eski atalarından olduğu tezini desteklemektedir. Ancak 20. yüzyılın hemen başlarında bu değerlendirmeyi bu denli kati şekilde yapmak bilimin metoduna aykırıdır. Kaldı ki bugün dahi İskitler üzerine hazırlanmış bir çok çalışmada İskit ile Türk ibareleri kolay kolay yan yana getirilemez¹².

*“Hicretin on asır öncesi de Asya'nın kuzey bölgeleri ile Seyhun ve Ceyhun nehirlerinden Lehistan ve Tuna sahillerine kadar yayılıp, Türklerin ecdadı Oğuz Han nesline mensup olan ve tarihçe İskit Türkleri namıyla bilinen Türkler, Miseden denilen şimdiki Bulgaristan'ın bulunduğu mevkii, Edirne, Selanik ve Üsküp havalisini istiladan sonra Vardar Nehri vadisiyle Yenice, Vidin, Manastır, Resne, Ohri, Görice taraflarını da ele geçirmişler ve kırk sene bu havalide kalıp Manastır ve Ohri ile Görice'de yerleşen Plaj kavimleri ile kaynaşarak Manastır, Filorina, Resne, Ohri, Görice ve Debre'de sakin yerli ahalinin atalarını teşkil etmişlerdir.”*¹³

Bununla birlikte yazarın yukarıdaki ifadesinden dolayı olarak bilhassa Makedonya ve özellikle de Manastır ahalisinin halkının kök olarak İskit yani Türk olduğu sonucu çıkmaktadır. Türklerin kökleri ile ilgili değerlendirmelerin -hususen Göktürkler öncesinin- belirli ölçülerde kabul ve varsayımlara dayanması, en azından elle tutulur kanıtlara ulaşamadıktan sonra ihtimaller düzeyinde tutulması ki bu doğru olmadıklarını göstermez, 1900'lerin başında kaleme alınan bir eserde ulusçu hissiyatı nispetini gösterir bir anekdottur. İskitlerin Türklerin atalarından olması, Asya kökenlilikleri, Hunlar ile aynı menşeyden gelmeleri¹⁴ gibi konular en eski Türk tarihi araştırmalarının mevzusudur elbette ve bugün gerçekleşen çalışmalar konuyu gitgide açığa kavuşturmaktadır. Ancak Mehmet Tevfik'in eserini kaleme aldığı dönemde herhangi bir kaynak belirtmeksizin ortaya koyduğu iddiaların dönemin etkin fikir akımı Türkçülüğün bir tezahürü olduğu açıktır.

¹² Durmuş, 2008.

¹³ Mehmet Tevfik, 1327: 13.

¹⁴ Moldabayeva, 2005: 7.

Yazar'ın yukarıdaki değerlendirmeyi destekleyen bir başka ifadesi de bölgenin Türklere ve Arnavutlara ait olduğu dolayısıyla diğer toplulukların bölge ile ilgili hak iddia edemeyecekleri savıdır. Aşağıda da verilen bu ifade hem bir ulusçu değerlendirme hem de özelde Türkçülüğün ileriki dönemde devletin karşı karşıya kalabileceği toprak talebi problemlerinde bu tarz çıkarımlarla kullanılabilmesi izlenimini vermektedir. Kaldı ki çok değil iki sene içerisinde Balkan Harbi patlak verecek ve Sırp, Bulgarlar, Karadağlılar ve Yunanlılar bölge ile alakalı taleplerini oldukça fütursuz bir şekilde payitahta sunacaktır.

*“Bununla bugün bahsinde bulunduğumuz Manastır, Filorina, Resne, Ohri, Görice daha doğrusu bütün Makedonya bölgelerinde yerleşik ahalinin tarihlerine bakınca Türk ve Arnavut'tan başka bir şey görülmez. Bu durum da diğer unsurların sonradan gelip yerleştiklerini ispat ve bununla beraber bazı unsurların Makedonya'da sahiplik iddiasında bulunmalarının çürük bir dava olduğunu ortaya koyar.”*¹⁵

Mehmet Tevfik'in eserinin anlayışı her ne kadar baskın bir şekilde Türkçü bir etki ile kaleme alınmışsa da zaman zaman Türk İslam anlayışına vurgu yapan, İslam dinini de tezlerini destekleyici konuma getiren ibareleri de vardır. Örneğin özellikle Hz. Ömer zamanında Arap yarımadasının dışına çıkan İslam birliklerinin İstanbul önlerine ve buradan da Balkanlara ulaştığını ifade eder. Bu birliklerin buraları fethettiğini, bir süre de burada kaldığını da ifade etmekten geri durmaz. Hatta bugün Makedonya'da birçok bölgede Arap mezarların olduğunu belirtir ki bugün bunların varlıkları ile alakalı bir veriye ulaşamadık. Bölgenin ahalisinin Asya ve hatta Türk kökenli olduğu, Müslüman Arapların uzunca bir süre Makedonya ve civarında kaldığı hatta hüküm sürdüğü gibi ifadeler eserin yazıldığı dönemde Osmanlı idaresinin dağılmayı önleyici önlemlerine katkı sağlayacaktır şüphesiz. Bununla birlikte abisi II. Abdülhamit yerine tahta geçen ve eserin de sunulduğu¹⁶ padişah V. Mehmet Reşat'ın abisinin panislamist fikirlerinin etkisinde kalmış olabileceği düşünüldüğünde bu manada bir destekleyici hamle olarak da kabul edilebilir.

“Hicretin üçüncü asrı ortalarına doğru deniz kuvvetlerini artırmayı başaran Asya ve Afrika'da yerleşmiş olan Arap İslam devletleri Doğu Roma İmparatorluğunun başkenti bulunan Konstantiniye şehrini defalarca muhasara ve tehdit altına almışlardır. Konstantiniye'yi işgal edecekleri sırada

¹⁵ Mehmet Tevfik, 1327: 13.

¹⁶ Hatta eserin iç kapağında padişahın bir de resmi bulunmaktadır.

II. Meşrutiyet Döneminde Türkçülük Yansımaları

İmparatorluğun idaresi altında olan Makedonya ve Teselya havalisinin Selanik, Kazin, Gallus, taraflarından donanmalarıyla hücum ve karaya asker çıkararak bütün Teselya yani Yenişehir, Tırhala ve Makedonya'nın bir kısmını oluşturan Manastır ve Selanik vilayetlerinin birçok yerlerini zapt ve istila ile yetinmişlerdir. Bu mücadelelerde şehit olan Arap İslamlarına ait bugün Manastır Ovası'nda Çayırlı ve Dobruşa köylerinde Arap mezarlıkları adıyla birçok mezarlıkların bulunduğu sabittir.”¹⁷

Mehmet Tevfik Türk İslam sentezini destekleyici değerlendirmelerine Selanik'te olduğunu iddia ettiği Emir Kurtubi isimli bir zata ait mezardan yola çıkan Endülüs Müslümanlarını da katar. Ona göre bu mezarın varlığı Endülüs Müslümanlarının İspanya'dan buralara kadar geldiği fikrini desteklemektedir. Mehmet Tevfik'in Türk köken birliği akabinde de İslam köken birliği çabası ile ortaya koyduğu bu tarz değerlendirmeler, dönemin etkin fikri yapısında oldukça makul ve anlaşılır olmakla birlikte, doğrulanabilirliği ya da bugün üzerinden 100 yıl geçmesine rağmen ilmiliği tartışılır düzeydedir.

“Arap İslam devletlerinin istilalarına uğrayan yukarıda bahsedilen Teselya ve Selanik ovalarının bugün birkaç mahallerinde Arap mezarlıkları adıyla isimlendirilen mezarlıklar görüldüğü gibi Selanik şehrinin içerisinde de bir mezarlıkta Emir Kurtubî isminde bir mezar mevcuttur. Kurtuba, hicretin ikinci asrında İspanya'da kurulup sınırlarını Fransa ve İtalya'ya, bütün Akdeniz adaları sahillerine ulaştıran ve tarihlerde Endülüs İslam Devleti adını alan hükümetin başkenti olduğuna göre, Selanik ve havalisinin Endülüs Devleti'ne bağlı Arap İslamları tarafından zapt ve istila edilmiş olmalıdır.”¹⁸

Mehmet Tevfik Bilge'nin eserinde bugün de kabul gören önemli verilerden biri Osmanlı öncesinde Balkanlarda Türk varlığına destek veren Aydınoğlu Umur Bey'in Selanik çıkarmasıdır. Kaynaklar Osmanlı öncesinde Bizans'ta yaşanan taht kavgalarının ve Balkanlarda Bizans karşısında duran devletlere karşı İstanbul'un en önemli destekçisinin Aydınoğlu Umur Bey olduğunu belirtir. Özellikle Osmanlı Beyliği'nin henüz deniz kıyısına ulaşmadığı evrede Umur Bey'in sıklıkla Bizans'a destek bahanesiyle Rumeli'ye geçtiği ve Arnavutluğa kadar ilerlediği kaydedilmektedir. 1337'de Bizans İmparatoru III. Andronikos ile birlikte düzenlediği Arnavut Seferi bunun örneklerinden biridir¹⁹. Bu bilgiyi iki şekilde değerlendirmek mümkündür.

¹⁷ Mehmet Tevfik, 1327: 22.

¹⁸ Mehmet Tevfik, 1327: 22-23.

¹⁹ Keçiş, 2003: 48.

Birincisi o güne kadar vakanüvislik nevinden bir tarihçilik anlayışı ile hareket eden Osmanlı aydınının Osmanlı öncesine inen bu denemesi öncelikle dikkat çekicidir. Öte yandan bilgiyi Balkanlarda Türk varlığı ve bölgenin sahipliği açısından değerlendirdiğimizde yine ulusçu bir anlayışın etkisi göze çarpmaktadır.

“Hicretin yedinci asrına doğru Anadolu’da Aydın’da bir beylik kuran Aydın Hükümdarı (bu hükümdarlık Müslüman olup deniz kuvveti ile Akdeniz’i mücadele alanı saymakta idi) Umur Bey askerini donanmasına bindirerek Akdeniz’deki adaların bir kısmını istila ettiği sırada Selanik ile Katrin arasındaki sahillere de asker dökerek Vudine, Yenice ve Manastır vilayeti hududuna kadar olan havaliyi istila ile bir mücadeleden sonra Aydın’a döndüğü rivayet edilir.”²⁰

Eserin ilerleyen kısımlarında özellikle Balkanları ilgilendiren, Balkanlarda yeni yeni ortaya konan “Osmanlı’nın bölgeyi kılıç zoru ile fethi” tezini çürütecek, bir nevi anti-tez oluşturacak bazı hadiselerin nakledildiğini görüyoruz. Bunlardan en dikkat çekicisi şüphesiz ki Manastır şehrinin fethediliş şeklidir:

Manastır Şehri’nin Osmanlılar tarafından fethine kalkışıldığı zaman Manastırlılar Osmanlılara karşı birçok günler muharebe ve çok şiddetli direnişte bulunduktan sonra karşı koymaya devam edemeyeceklerini anlamışlardır. Bunun üzerine ateş püskürmekte olan Osmanlıları teskin etmek fikriyle Manastır kenarında ve kuzey taraflarında bugün mamur ve mevcut bulunan Esfeti Nedela diğer bir isimle Sen Nedela denilen kilise civarında çadır kurmuş olan yeniçerilere otuz sekiz kadın ve genç kızlarıyla çeşitli yiyecek ve içecekler göndermişlerdir.

Kızların gelişlerinde Osmanlı ordusu kumandanı bulunan Timurtaş Bey, gelen yiyecek ve içecekleri yeniçeri askerine yedirdikten ve yiyeceklerin tutarını hesaplatarak on misli bir para ile kadınların her birine ayrı ayrı hediyeler vererek, gönüllerini almıştır. Timurtaş Bey, gece karanlığı yaklaştığından boşalttığı çadırlara bu bayanları yerleştirerek, hiçbir çeşit fenalık yapmayarak ve kendilerini güvende hissetmeleri maksadıyla her çadır başına yeniçerilerden emin nöbetçiler dikerek sabaha kadar muhafazalarına ve istirahatlarına son derece itina eylemiştir. Kadınlar ve kızlar ertesi günü seher vaktinde en emin ve iyi on yeniçeri refakatiyle şehre yakın bir mesafeye kadar uğurlanarak selametlenmişlerdir.

²⁰ Mehmet Tevfik, 1327: 25.

II. Meşrutiyet Döneminde Türkçülük Yansımaları

*İstenilenin aksine kızlarına edilen bu hürmet ve riayetden son derece memnun ve özellikle Osmanlıların şu iffetperestliklerine hayran olan Manastır hükümdarı kızların gelişinden iki saat sonra Sen Nedela kilisesinin başrahibi olup Osmanlıların korkusundan evvelce kilisesini terk ile şehre sığınmış olan Nikola isimli papazı Osmanlı ordusunu kumandanı Timurtaş Bey'in huzuruna gönderip af talep etmiş ve aman ile Osmanlı Devleti'ne sonsuza kadar bağlı kalacaklarını arz ve beyan etmişlerdir. Timurtaş Bey de kendisine teslim olan Manastır şehri ahalisine karşı mümkün olduğu kadar adaletle muamele ettiğinden yüzü Manastır şehrinden ve on üçü köyler halkından olmak üzere 113 kişinin derhal İslam dinini kabul ettikleri meşhurdur.*²¹

Meşrutiyet devrinde özellikle de devletin askeri eğitim verdiği en kıymetli okullarından birinde görev yapan bir eğitimcinin eserinde bu tarz mitosların bilhassa gerçek bir hadise gibi nakledilmesi ve eserin de bir ders kitabı olarak kabul edilmesi yazarın fikri yapısını ortaya koyan, ayrıca da devletin zihniyetini yansıtan bir ayrıntı olarak kabul edilebilir. Ayrıca yazarın zaman zaman verdiği abartılı rakamlarla -ki bu rakamlar doğru dahi olsa ispata muhtaç olduğu açıktır- dolaylı olarak bölgede Türk İslam varlığını güçlendirici ifadeler kullandığı dikkat çeken bir noktadır:

*"İslam nüfusunun çoğalmasına ve İslamiyetin itibarının arttırılmasına önem verildiğinden seksen doksan sene içerisinde 3.500.000 Müslüman Osmanlı'nın Rumeli kıtasına yerleştirildiği görülmüştür."*²²

Sonuç

II. Meşrutiyetin İlanı ile II. Abdülhamit'i tahttan indiren İttihatçılar ülkede kısa süreli bir özgürlük havası estirdiler. Onlara göre Abdülhamit'in istibdâtî yönetimi artık bitmiş, özgür, demokratik bir dönem başlamıştı. Bu dönemde Osmanlıcılık ve İslamcılığın tesirini kaybetmesi ile birlikte etkisini arttırmaya

²¹ Mehmet Tevfik, 1327: 29-30. Bu hadisenin farklı versiyonları tarafımızdan iki vesile ile çalışmalarımıza konu edilmiştir. Manastır'ın fethi meselesi ve Balkan tarihi yazımı ilgili çalışmalarda görülmüştür ki; bahsi geçen hikaye / efsane / mit sonraları yerel kaynaklar arasında da yer bulmuş ve kullanılmıştır, bkz., Galip Çağ, "Osmanlı Balkan Tarihi Yazımında Objektiflik Problemi", *Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, II. Genç Bilim Adamları Sempozyumu, 17-20 Mayıs 2010*, Ankara, ss. 1-18. Ve aynı yazar, "Osmanlı Balkan Tarihine Bir Katkı: Manastır'ın Fethi Meselesi", *Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu-II, 13-15 Mayıs 2010*, Manisa, 2010, ss. 225-240.

²² Mehmet Tevfik, 1327: 30.

başlayan Türkçülük, gelişmek için uygun bir mecra bulmuş, Rusya'dan Osmanlı sınırlarına sığınan aydınların da desteği ile etkisini arttırmıştır. Bu süreçte dünyada Türkler, köken çalışmaları ve özellikle Osmanlı öncesi Türk varlığına dair çalışmalar ciddi manada artmıştır. Necip Asım'ın başlattığı çalışmalar giderek çoğalmış Ziya Gökalp'in tanımlama ve modellemeleri ile ulus kavramı gelişmeye devam etmiştir. Bahsi geçen evrenin diğer bir özelliği de Balkan Savaşlarının hemen öncesine rastlamış olmasıdır.

Manastırlı Kolağası Mehmet Tevfik bu dönemde Manastır Askeri İdadisi'nde sürdürdüğü devlet hizmeti sırasında Genç Mustafa Kemal'in de öğretmeni olmuş ve M. Kemal'in ifadesi ile ondaki milli tarih anlayışının gelişmesine birinci dereceden katkı sağlamıştır.

Mehmet Tevfik'in tarih görüşlerinin kaleme aldığı esere de yansıdığı görülmektedir. Bu çalışmaya konu edilen *Manastır Vilayetinin Tarihçesi* adlı eser bunlardan biridir. Mehmet Tevfik'in bir Osmanlı Tarihi de kaleme alındığı düşünülürse tarihçi vasfının kendine verilebileceği aşıkardır. Kaldı ki I. Türk Tarih Kongresinde hazır bulunması da bunun önemli delillerindedir.

Yazar, eserinin ilk kısmında sıklıkla köken tartışmasına girerek hayatını ikame ettirdiği Manastır ve dolayısıyla Balkanlar'da Türk İslam varlığı ile ilgili oldukça iddialı ve ispata muhtaç değerlendirmeler yapmaktadır. İddialarının bir kısmı bugün büyük ölçüde doğrulanmış olsa da örneğin Endülüs Emevilerinin Makedonya'ya hükmetmiş olması, tüm Avrupa kavimlerinin Asya'dan gelmesi, Balkan halklarının önemlice bir kısmının İskit / Saka kökenli olması gibi değerlendirmelerinin en hafif ifadesi ile ideolojik ve hissi değerlendirmeler olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu değerlendirmelerin çok sonraları Atatürk'ün milli tarih algısının oluşmasına, Türk Tarih Kurumu'nun misyonunun şekillendirilmesine ve özellikle de Osmanlı öncesi Avrupa'da Türk varlığına dair açılımlar yapılmasına katkı yaptığı göz ardı edilemeyecek varsayımlardır.

Tüm bu değerlendirmeler göz önüne alındığında Mehmet Tevfik hem biyografik manada hem de bir tarihçi olarak derinlemesine incelenmesi, eserlerinin özellikle Mustafa Kemal'in tarih öğretmeni vasfıyla da değerlendirilerek latinize çalışmalarının yapılması önemli bir ilmi gerekliliktir. Ki bu sayede dönemin fikriyatının hem eğitim camiasına hem de askeriyeğe yansımaları noktasında çıkarımlar yapılması çok daha kolay olacaktır.

II. Meşrutiyet Döneminde Türkçülük Yansımaları

KAYNAKÇA

Cebesoy, 2000: Ali Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk: Okul Ve Genç Subaylık Hatıraları*, İstanbul, 2000.

Mehmet Tefvik, 1330: Mehmet Tefvik (Bilge), *Osmanlı Tarihi*, Mektebi Harbiye Matbaası, İstanbul, 1330.

Mehmet Tefvik, 1327: Mehmet Tefvik (Bilge), *Manastır Vilayetinin Tarihçesi*, Beynelminel Matbaası, Manastır, 1327.

Babinger, 2000: Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Coşkun Üçok, Kültür Bak. Yay., Ankara 2000.

Bayrak, 2002: M. Orhan Bayrak, *“Osmanlı Tarihi” Yazarları*, İstanbul 2002.

Orkun, 1944: Hüseyin Namık Orkun, *Türkçülüğün Tarihi*, İstanbul 1944.

Durmuş, 2008: İlhami Durmuş, “İskit İmparatorluğunun Yıkılış Nedenleri”, *Akademik Bakış*, I/2, Ankara 2008, 199 - 214.

Moldabayeva, 2005: Dana Moldabayeva, “Sır Derya Havzasının Türk Tarihindeki Yeri Ve Önemi”, *Bilig*, Güz 2005, Sayı: 35, Ankara 2005, 1-16.

Keçiş, 2003: Murat Keçiş, *Aydınoğulları Beyliği-Bizans Devleti İlişkileri 1308-1390*, Basılmamış Y. Lisans Tezi, Ankara Üni., Sosyal Bilimler Ens., Ankara 2003.